

Les lliçons de la Primera Guerra Mundial per a l'actual crisi d'Ucraïna

L'actual situació d'emergència a Ucraïna –sembla que en això tothom està d'acord– és plena de ressons històrics. Però, en concret, quines històries són útils per comprendre els esdeveniments recents? La complexitat de la situació a Ucraïna es basa precisament en la pluralitat dels relats històrics que conviuen al país. Una cosa és clara: la crisi no es pot entendre ni solucionar considerant una sola lògica històrica.

Exactament cent anys després que esclatés la Primera Guerra Mundial, la comparació amb el 1914, en aquest any d'aniversari, és inevitable. La crisi de

Cent anys després de la Primera Guerra Mundial, és temptador comparar els esdeveniments a Ucraïna amb els de 1914. La crisi actual, però, poc s'assembla a la situació geopolítica d'aquell moment. Les respostes que ofereix la història no són ni úniques ni absolutes.

juliol de 1914, atesa la seva complexitat i la rapidesa amb què es va desenvolupar, no té paral·lel en la història mundial. El 28 de juny d'aquell any,

l'hereu al tron austríac i la seva esposa foren assassinats a Sarajevo per uns estudiants serbobosnians que actuaven per una tèrbola xarxa ultranacionalista

EL TEMPS

Homes armats, suposadament russos, marxen al voltant d'una base militar ucraïnesa a Perevalnoie, prop de Simferòpol.

radicada a Belgrad. El govern austríac de Viena va oferir col·laboració i va decidir enviar un ultimàtum a la veïna Sèrbia. El 5 de juliol, Berlín prometia donar suport a Àustria. Animada per París, Rússia va optar per defensar Sèrbia, client seu, mobilitzant-se contra Àustria i Alemanya. Insatisfeta amb la resposta que Sèrbia donà a l'ultimàtum, Àustria li declarà la guerra. Rússia es va mobilitzar contra Àustria i Alemanya. Alemanya declarà primer la guerra a Rússia i després a França. França va demanar ajuda a Londres. I el 4 d'agost de 1914, després que Alemanya violés la neutralitat belga, Gran Bretanya va entrar en guerra.

Constel·lacions geopolítiques divergents. El fantasma d'aquella guerra ens serveix per recordar els terribles costos que pot suposar el fracàs de la política, la interrupció del diàleg i la incapacitat d'arribar a acords. De fet, però, les parts involucrades en la situació d'emergència d'Ucraïna poc tenen a veure amb les constel·lacions geopolítiques de 1914. En aquell moment, dos poders centrals es van enfrontar amb un trio d'imperis mundials de la perifèria oriental i occidental d'Europa. Avui, una àmplia coalició d'estats de l'Europa central i occidental protesta unitàriament contra les intervencions russes a Ucraïna. I l'inquiet i ambiciós Imperi alemany de 1914 s'assembla ben poc a la Unió Europea, un marc pluriestatal de pau, que té dificultats en la projecció de poder o a l'hora de formular polítiques externes.

La guerra de Crimea entre 1853 i 1856 potser s'adiu una mica més amb la situació actual. En aquest cas, podem parlar si més no d'una coalició d'estats "occidentals" que s'oposaven a les aventures imperials de Rússia. Aquella guerra, que finalment va endur-se més de mig milió de vides, començà quan Rússia va enviar 80.000 soldats als principats de Moldàvia i Valàquia, situats a la zona del Danubi i controlats pels otomans. Rússia va argumentar que tenia el dret i l'obligació d'actuar com a protector dels cristians ortodoxos de dins de l'Imperi otomà, igualment com ara reclama el dret de defensar els interessos dels ciutadans d'ètnia russa de l'est d'Ucraïna.

Però també en aquest cas seria un error portar l'analogia més enllà del compte. Als anys cinquanta del segle XIX, les potències occidentals temien que els atacs russos contra els otomans desestabilitzarien tota la zona que s'estén des de l'Orient Mitjà fins a l'Àsia central, i que això posaria en perill la seguretat dels imperis britànic i francès. Com que l'Imperi otomà ja no existeix, els mecanismes de desestabilització entre imperis no són vigents en la crisi actual, derivada de la relació entre Rússia i un seu antic estat satèl·lit, relativament aïllat, de la seva perifèria.

La dinàmica ingovernable de les revolucions. Si fem memòria, podem distingir precedents més llunyans: per exemple, l'annexió russa de la meitat est d'Ucraïna després de 1654 i la seva evolució cap a un estat cosac al llarg dels següents 150 anys, seguit de l'expansió cap al sud en direcció a Crimea, des del regne de Pere I de Rússia, anomenat el Gran, cap endavant. Aquesta és la llarga i lenta història de l'expansió territorial russa, un procés que fa segles que dura, en el qual Moscou adquiria cada any una superfície equivalent a les dimensions de l'actual Holanda.

El que cap de la genealogies històriques no copsa és la dinàmica ingovernable del conflicte revolucionari i civil avui dia a Ucraïna, un fenomen que recorda precedents molt diversos. Seguint les notícies al llarg de les darreres setmanes, ha estat difícil (si més no per als historiadors) ignorar els molts paral·lels amb la primera revolució anglesa, de la dècada de 1640. Aleshores, com passa ara, un parlament cada vegada més envalentit es va enfrontar amb un cap d'estat polèmic. No es posava pas en qüestió la legitimitat del *càrrec* del rei o del president com a tal, sinó la conducta de la persona que l'ocupava. I així com el president Víktor Ianukóvitx va fugir a un parador desconegut després de perdre el control de l'ordre a Kíev, també Carles I, després d'intentar arrestar –sense èxit– els capitosts de l'oposició parlamentària, va abandonar Londres per anar a Windsor el 1642, i no va tornar a la capital anglesa fins al cap de set anys per ser jutjat i executat.

EL TEMPS

El fantasma de la I Guerra Mundial serveix per

En tots dos casos, el desllorigador de l'escalada decisiva van ser les notícies de revoltes provincianes en suport del sobirà assetjat (catòlics irlandesos en el cas anglès i russos ucraïnesos en el cas d'Ucraïna).

El psicodrama definitiu. La revolta ucraïnesa, òbviament, ha tendit a monopolitzar l'atenció dels mitjans de comunicació europeus. Per a les madures democràcies occidentals, l'espectacle de desenes de milers de ciutadans armats tan sols amb espelmes i cartells reivindicant els seus drets enfront d'un règim corrupte i inflexible és el psicodrama definitiu. No hi ha res que revifí més el carisma de la democràcia que observar les violentes convulsions del seu naixement.

La dificultat de la crisi actual rau precisament en la confluència de relats

La rapidesa dels esdeveniments pot conduir a constel·lacions imprevistes

recordar els terribles costos que poden comportar el fracàs de la política i la interrupció del diàleg.

ben dispars: el conflicte civil, la tensió geopolítica i l'expansió imperial. Els pedaçs que s'han anat confegint des de la caiguda de la Unió Soviètica han afegit una capa més de complexitat.

Mentrestant, la Unió Europea ha invertit molt en el procés de democratització d'Ucraïna. L'acord de col·laboració signat l'any 1998 tenia per objectiu promoure la transformació política i econòmica en el si de l'estat soci. La ratificació d'un nou tractat d'associació, negociat entre 2007 i 2011, i la incorporació a una "extensa zona de comerç lliure" estaven condicionades per la implementació d'objectius clau de reforma.

En canvi, l'OTAN, com a aliança formada per protegir els interessos occidentals en la Guerra Freda, està concentrada fermament a mantenir l'equilibri mundial de poders, tal com feia la coalició de Crimea la dècada de 1850. L'OTAN i la Unió Europea no comparteixen el mateix territori ni els mateixos interessos. Quan l'any 2008 els americans, els polonesos i els estats bàltics van proposar que es permetés l'entrada a l'OTAN de Geòrgia i Ucraïna, França i Alemanya s'hi van oposar, igual com Prússia, els anys 1854-1855, va refusar unir-se a la

coalició occidental antirussa. En darrer terme, hi ha la complexa demografia política d'Ucraïna, producte de les incursions russes al llarg dels segles. Les profundes divisions ètniques del país, el trencaclosques de "repúbliques" regionals autònomes i l'estatus especial –tant constitucionalment com militar– de la península de Crimea no tenen sentit si no tenim en compte la història.

Tota solució ha de prendre en consideració els tan diversos imperatius que comporta cadascun dels relats. Fer servir Ucraïna com a mitjà per aïllar els russos demostraria una manca de sensibilitat envers la història de la regió i podria conduir a més inestabilitat. Deixar que els russos facin el que vulguin seria senzillament convidar Moscou a utilitzar Ucraïna com a mitjà per fer retrocedir Occident. La guerra per Ossètia del Sud, que va esclatar poc després de la decisió de no acceptar Geòrgia com a soci de l'OTAN, va demostrar la rapidesa amb què Moscou pot capitalitzar la indeterminació dels socis occidentals d'Ucraïna. Fer apostes en la revolució ucraïnesa és arriscat atesa la incertesa d'aquesta mena d'esdeveniments tumultuosos.

Els Balcans com a origen de l'enfrontament el 1914.

El que cal és una solució composta, que tingui en compte tots els interessos involucrats en el conflicte, cadascun amb el seu hinterland històric. Correm el perill d'avançar somnàmbuls cap a un empitjorament de la situació?

En la situació actual no hi ha un equivalent dels *fets dels Balcans* que van propiciar l'esclat de 1914. En unes declaracions recents en un programa de notícies, el ministre d'Afers Estrangers alemany, Frank-Walter Steinmeier, va admetre que els ministres d'Afers Estrangers de la Unió Europea (inclòs ell mateix) s'havien posat massa de pressa al costat de l'oposició ucraïnesa els primers dies de la crisi i havien trigat molt a tenir en compte les qüestions geopolítiques de més abast que comporta la crisi. Aquest comentari demostrava una certa autocrítica i predisposició a adaptar-se a nous procediments que haurien estat totalment impensables per als seus homòlegs de començaments del segle XX. Les declaracions fetes el 5 de març pel president de la Comissió Europea, José Manuel Durão Barroso, després d'una reunió de la Comissió per debatre sobre la situació a Ucraïna, van ser molt pertinents. Durão Barroso parlava sobre l'enorme importància de l'estabilitat política i econòmica, i sobre el respecte pels drets de "tots els ciutadans i totes les comunitats d'Ucraïna". La prudència ha estat un tret destacat de les últimes declaracions del president dels Estats Units, Barack Obama, i fins i tot les amenaces grolleres que sorgien del Kremlin han contrastat (fins ara!) amb la circumspecció del president Vladímir Putin en la pràctica.

La situació d'emergència d'Ucraïna ens recorda la gran rapidesa amb què els esdeveniments poden desfer els plans més escrupolosos i conduir a constel·lacions imprevistes. Tots els agents clau en aquest drama, però, sembla que han entès una cosa: que les respostes que dona la història a les preguntes del present són múltiples i relatives, i no pas úniques i absolutes.

Christopher Clark

© *Der Spiegel*

Traducció d'Arnau Figueras